

Помізуєва Л. П.,

Інститут іноземної філології Київського національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНИХ ТИПІВ ЛЕКСИЧНОЇ ПОЛІСЕМІЇ

У статті розглядається багатозначність як результат концептуальної інтеграції. Автор доводить, що багатозначність має безліч проявів – від виникнення початкових полісемічних ефектів до чітко виражених випадків метафоричних перенесень назв.

Ключові слова: омонімія, полісемія, значення, терміносистема.

В статье рассматривается многозначность как результат концептуальной интеграции. Автор доказывает, что многозначность имеет бесконечные проявления – от возникновения полисемических эффектов до чётко выраженных случаев метафорических перенесений знаний.

Ключевые слова: омонимия, полисемия, значение, терминсистема.

The article deals with the polysemy as a result of conceptual blending. The author proves that having many manifestations polysemy is ubiquitous, ranging from initial polysemous effects to clear cases of metaphoric transfer.

Key words: omonymy, polysemy, meaning, termsystem.

Термінологія стає об'єктом вивчення лінгвістів, починаючи з початку ХХ століття. Успішна розробка теоретичних проблем термінології сприяла народженню нової наукової дисципліни “термінотворення”, яка покликана формулювати закономірності створення і функціонування термінів і терміносистем.

У сучасному практичному словотворенні виразно намітилася тенденція проведення аналізу семантичного принципу, метою якого є виявлення словотворчих засобів, обслуговуючих певну лексико-семантичну категорію.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення полісемічних відносин в англійській сільсько-господарській термінології. Метою дослідження є виявлення особливостей багатозначності термінів сільського господарства в англійській мові і тенденцій її розвитку, а також встановлення факторів, що її зумовлюють у цій терміносистемі. Відповідно до цієї мети були поставлені такі завдання:

- вивчити семантичні структури термінів сільського господарства та різні ступені полісемічності;
- розкрити прагматичні особливості сільськогосподарського терміна в контексті його еволюційного розвитку.

Оскільки сільськогосподарські терміни, далі СГТ, є масивом взаємозв'язаної між собою лексики, об'єднаної загальним смисловим завданням, і відрізняються один від одного, як визначеним характером, так і специфічними словотворчими особливостями, проведення експериментального матеріалу через процедуру аналізу методом словникових блоків дозволяє визначити характерну для нього семантичну спеціалізацію способів і засобів, і термінологічної номінації.

Термінологія сільського господарства дуже велика за своїм обсягом, що до певної міри утрудняє процес її дослідження. Аналіз сільськогосподарської термінології дає можливість виявити закономірності, властиві цій області науки в англійській мові. Знання властивостей і закономірностей потрібне, оскільки воно дозволяє порівняти термінологію сільського господарства в мовах і визначити хід її розвитку в майбутньому. Прогнозування розвитку термінології сільського господарства полегшить процес її вивчення і перекладу. Отже, знання термінології потрібне усім лінгвістам, перекладачам і вченим-фахівцям.

Вивчення явища лексичної багатозначності термінів в сучасній англійській мові дуже актуальне. Слід встановлювати зв'язок між типом полісемії і категоріальним значенням багатозначної лексичної одиниці за допомогою аналізу семантичних структур і способів утворення полісемії на базі головних номінативних частин мови – іменника, прикметника і дієслова.

Семантика багатозначного слова вивчає структуру полісемантів, встановлення їх кількісних і якісних параметрів, які впливають на формування і подальший розвиток лексичного значення.

Ю. Д. Апресян вважає, що сучасну епоху розвитку мовознавства можна охарактеризувати як період неухильно зростаючого інтересу до семантики [1, с. 3].

Маючи універсальну властивість, багатозначність є однією з основних характеристик сучасної англійської мови, яка відрізняє її від інших мов. Як показує порівняльний аналіз, кількість значень в семантичній структурі багатозначних лексичних одиниць у більшості англійських слів виявляється вищою, ніж у корелятивних їм еквівалентів інших мов [8, с. 225]. В англійській мові близько 40% слів є багатозначними. За іншими даними, більше 58% слів, зафіксованих тезаурусом П. Роже, є полісемантами. Можна зробити висновок про “повсякденність” полісемії в англійському лексиконі [6, с. 72].

Мова, наслідуючи свій матеріал і структуру від попередніх епох, повинна виражати щось постійне по складу і об'єму. Для цього вона використовує свій старий матеріал, підпорядкувавши його новим завданням вираження, або вводить нові одиниці. Створення для кожного окремого об'єкту, факту, явища або класу об'єктів, фактів, явищ окремого позначення спричинило б непомірне роздмухування лексичної системи, що дуже ускладнило б її використання.

В. В. Віноградов вказував на те, що жодна мова не була б в змозі виражати кожен конкретну ідею самостійним словом або кореневим елементом. Конкретність досвіду безмежна, ресурси ж найбагатшої мови суворо обмежені [3, с. 15]. Отже, неодноразове використання мовних форм має величезне значення, оскільки дає можливість за допомогою вже наявних в мові засобів позначити те, для чого не було спеціальної назви і, заповнюючи мовні лакуни, створює стилістичний ефект, що забезпечує стройову і службову функцію.

С. О. Карцевський акцентує увагу на явище полісемії обумовлене дією в мові відкритого закону асиметричного дуалізму мовного знаку, згідно з яким звучання і функціонування постійно ковзають по “площині реальності”. Кожне “виходить” за межі, прагне мати інші функції, щоб виразити себе іншими засобами, ніж власний знак.

Вони асиметричні і, хоч парні, виявляються в стані нестійкої рівноваги. Прагнення “вийти за межі своїх країв” веде до виникнення синонімії, аналогічне ж прагнення того, що означає породження полісемії [5].

Попередні дослідження, які проводяться в різних сферах мовознавства, дають нам так звану базу, яка виокремлює центральні проблеми, пов’язані з явищем багатозначності. А це такі питання, як семантична структура слова; виділення типів значень, які утворюють її; регулярність лексичної багатозначності; її співвідношення з явищем синонімії; зв’язок між частотністю вжитку і лексичною багатозначністю; когнітивні підстави розвитку полісемії; концептуальні механізми передачі і спадкоємства семантичних ознак у рамках одного слова і багато інших.

Однак, не можна стверджувати, що всі критерії можуть дати чітку відповідь, чи є певні лексичні одиниці словами-омонімами чи різними значеннями багатозначного слова. Питання про універсальні критерії розмежування полісемії і омонімії до сьогодні залишається відкритим. Передусім, це стосується випадків омонімії, яка виникає в результаті розпаду полісемантичної лексичної одиниці [2, с. 104]. Трудність тут полягає в тому, що у кожному конкретному випадку складно визначити, коли різні лексико-семантичні варіанти перетворюються на омоніми.

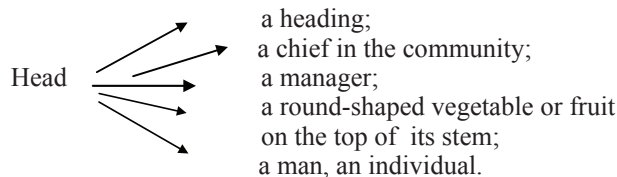
Семантична структура багатозначного слова включає різні за типом значення, які характеризуються різною мірою семантичної близькості. Внаслідок цього сам характер багатозначності слова залежить від того, які типи значень є присутніми в його структурі. Традиційно між значеннями полісеманта виділяються два основні типи зв’язку в рамках однієї семантичної структури:

- радіальна полісемія, при якій початкове (пряме) значення мотивує всі похідні значення;
- паралельна полісемія, при якій спостерігається зв’язаність значень.

На прикладі семантичної структури іменника ‘head’, ми можемо виділити похідні значення, кожне з яких семантично пов’язане з ядерним значенням ‘a top position’ – *He always put a round top hat on his head when the sun was shining brightly and it was too hot.* Похідні значення можна проілюструвати наступними прикладами:

- ‘a heading’ – *The student couldn’t remember the head of the chapter.*
- ‘a chief in the community’ – *The head of the state was elected twice.*
- ‘a manager’ – *The head of the business organization is responsible in organizing the purchases.*
- ‘a round-shaped vegetable or fruit on the top of its stem’ – *I’d like to buy a head of a cabbage to cook salad for dinner.*
- ‘a man, an individual’ – *Mr. Somerset is the head to rely on.*

Лексико-семантичні варіанти цього слова мають різні грані його семантики, але при цьому об’єднуються в єдине ціле на основі семантичних асоціацій, які характерні для полісемантів з радіальним типом зв’язку. Графічно це співвідношення можна представити таким чином:

Якщо в слові є декілька номінативних значень з великою мірою семантичної самостійності, то набагато складніше встановити семантичні зв’язки. Наприклад, в структурі іменника ‘ground’ в наявності два рівноправних, паралельно представлених номінативних значення 1 (земля) і 2 (причина), між якими не так просто встановити семантичні зв’язки і, отже, однозначно відповісти на питання, чи ці значення лексико-семантичні варіанти полісемантичного слова або ж різні слова-омоніми. Ці значення представлені в наступних контекстах:

- 1) *The ground was so well ploughed that he didn’t have any difficulty in planting the trees.*
- 2) *She has never learnt the ground of their quarrelling.*

Ці значення семантично дуже віддалені один від одного. Відсутні загальноприйняті критерії, відповідно до яких можна було б встановити, де закінчується одне слово і починається інше.

Виникає необхідність вироблення нових підходів до проблеми розмежування різних видів лексичної неоднозначності і концептуальної багатозначності. Глибоке розуміння явища лексичної багатозначності СГТ неможливе без пізнання мови. В. Г. Гак вважав справжнє пізнання невід’ємне від перевірки теорії практикою. У зв’язку з цим мовознавство все пильніше вивчає використання мовних фактів і структур в практиці людського спілкування, в умовах їх функціонування. Звідси відомий інтерес до функціонального аспекту мови, до вивчення мови, мовної поведінки людини і до ‘поведінки’ (функціонування) мовних явищ в реальних актах комунікації, в мові, в текстах [4, с. 5].

Особливості лексичної полісемії СГТ ніяким чином не зводяться до її структурних характеристик, які виявляються в мовній системі, оскільки семантика багатозначного слова знаходиться в прямій залежності від його вживання в мові.

Література:

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика : Синонимические средства языка. – М., 1974. – 464 с.
2. Ахманова О. С. Вопрос о языковом значении и поиски семантических универсалий // О. С. Ахманова, И. А. Мельничук, Е. В. Падучева, Р. М. Фрумкина. О точных методах исследования языка. – М., 1961. – С. 24-32.
3. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова // Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М., 1977. – С. 162-189.
4. Гак В. Г. К проблеме общих семантических законов // Общее и романское языкознание. – М.: МГУ, 1972. – 249 с.
5. Карцевский С. О. Об асимметричном дуализме лингвистического знака // В. А. Капишникова. Лингвистические средства управления дискурсом (на материале американских радиопередач ток-шоу). – Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Москва, 1999.
6. Харитончик З. А. Лексикология современного английского языка. – Минск : Высшая школа, 1992. – 229 с.
7. Langacker R. W. Language and its Structure. – USA, 1973.